

Poëtische uitsmijter – 3 Over ‘Lied van vosvrouw’ van Judith Herzberg

YVAN DE MAESSCHALCK

Eind 2022 verscheen de bundel *Sneller langzaam* van Judith Herzberg (1934), dochter van de Joodse auteur en jurist Abel Herzberg (1893-1989), die met zijn familie de kampen van Westerbork en Bergen-Belsen overleefde. De titel van de bundel, die onder meer leest als een oxymoron, is meteen een stijlfiguur en misschien een zachtzinnige waarschuwing dat de lezer best behoedzaam omgaat met haar gedichten. Een onbekende kan deze vaak gelauwerde Nederlandse dichteres overigens niet worden genoemd. Haar werk werd niet alleen bekroond met de Constantijn Huygensprijs (1994) en P.C. Hooftprijs (1997) voor haar ‘gehele oeuvre’, in 2018 viel haar ook de prestigieuze Prijs der Nederlandse Letteren te beurt. Wie met haar vroegere dichtwerk wil kennismaken, kan bijvoorbeeld terecht in de heerlijke bundels *Strijklicht* (1971) en *Zoals* (1987) én in de bloemlezing *Doen en laten. Een keuze uit de gedichten* (1994, herdrukt in 2002). Tot haar recentere werk behoren de telkens bij De Harmonie uitgegeven bundels *Het vrolijk* (1908), *Liever brieven* (2013), *Vormen van gekte* (2018) en, heel onlangs, *Sneller langzaam*.

Herzberg heeft – zoveel is duidelijk – een indrukwekkend oeuvre tot stand gebracht, waarvan een behoorlijk aantal voor het toneel bewerkte teksten deel uitmaakt. Een van die toneelteksten is de voor Ulrike Quade Company geschreven dramatisering van David Garnetts (1892-1981) romandebuut *Lady Into Fox* (1922; James Tait Black Memorial Prize en Hawthornden Prize 1923), op basis van de uitstekende Nederlandse vertaling van Iwan Droog. Die verscheen pas in 2018 onder de titel *Vrouw*

of vos bij uitgeverij Cossee en werd in maart van dat jaar verkozen tot ‘Boek van de Maand’ door het DWDD-panel. Herzbergs betrokkenheid bij de theaterproductie, die in een lovende recensie ‘een gruwelijk mooi sprookje’ werd genoemd,¹ blijkt niet alleen uit haar bewerking, maar ook uit het gedicht ‘Lied van vosvrouw’. Een gedicht dat, luidens de aantekeningen, ‘voortkomt uit de voorstelling *Vrouw of vos*’, die op 25 september 2021 in première ging in Theater Bellevue, Amsterdam (zie p. 46). Het betreft het vierde gedicht van *Sneller langzaam*, een bundel die niet uit reeksen of afdelingen maar uit meestal korte, losstaande, rijmloze gedichten is opgebouwd.

Lied van vosvrouw

Ik weet wel dat geen liefde blijft
 zoals je hoopt dat hij zal blijven
 dat alles zal veranderen
 zelfs onze eigen lijven.
 Ik ben niet dom, kortzichtig
 of naïef maar één ding weet ik zeker
 diepte waarmee ik jou liefhebbend
 liefheb sleur en slijtage
 zal ontstijgen.

Wie geen weet heeft van de literaire of literair-historische context, namelijk dat het gedicht een reactie is op een eigenhandig geschreven bewerking van een intussen honderd jaar oude Engelse roman, kan alleen maar gissen naar de identiteit van het lyrische subject. Gaat het om een vrouw die zich met een vos identificeert of om iemand die er vosachtig uitziet? Of om een vrouwelijke vos die dankzij de hier uitgewerkte personificatie heel menselijk overkomt en haar absolute liefde belijdt? In ieder geval gaat het om een vrouwelijke ik die zich van een aantal kleinmenselijke eigenschappen distantieert en voldoende levenservaring heeft om te beseffen dat niets blijft en alles

aan verandering – of verdwijning – onderhevig is. Het is moeilijk om daarbij niet aan de wellicht te vaak geciteerde ‘panta rhei’-opvatting van de presocratische filosoof Herakleitos/Heraclitus te denken. Op zich maakt dat de tekst al merkwaardig. Bovendien is hij heel gebald, zuinig met interpunctie en bevat hij een mooi voorbeeld van een anakoloet, een gewilde grammaticale onjuistheid of verspringing die de lezing van het gedicht doet haperen. Hier doet die hapering zich voor tussen de zesde en zevende regel. Na ‘zeker’ verwacht je iets als ‘dat’ of ‘namelijk dat’, voorafgegaan door een komma. Maar die structurele verbinding staat er niet en maakt de slotregels des te pregnanter. Dat net in die verzen twee alliteraties voorkomen, kan bezwaarlijk toeval zijn. Het betreft een vrij muzikaal gedicht, waarin behalve het eindrijm ‘blijven-lijven’, de terugkerende /ei/-diftong en de glijdende /l/-consonant opvallen. Wellicht beklemtoont dit klankpatroon het melodische karakter van het gedicht, dat in de titel tenslotte niet zomaar een ‘lied’ wordt genoemd.

Wie Garnetts terecht bejubelde roman wel gelezen heeft of weet dat daarin een vrij plotselinge metamorfose/transformatie van Silvia Fox – *nomen est omen* – in een vrouwelijke vos wordt verbeeld, waarbij haar liefde voor echtgenoot Richard Tebrick blijvend wordt gecultiveerd of toch gerespecteerd, zal deze verzen zeker contextueel lezen. Of *kán* ze, hoe dan ook, een concretere, minder filosofische betekenis toeschrijven. Door de narratieve context gaan de verzen ook zinderen en flonkeren, omdat de ik-figuur inderdaad een sprekende vossenmoer is, die alles afweet van ‘veranderen’. ‘Onze lijven’ klinkt dan lang niet zo algemeen meer, maar beperkt zich tot de lijven van Richard, Silvia en wellicht ook tot dat van de viriele mannetjesvos met wie ze naderhand samenleeft.²

Het ene ‘ding’ dat de ik weet, krijgt tegen de achtergrond van het verhaal een heel andere of nieuwe connotatie. Misschien betekenen de daarop betrokken slotverzen dat Silvia haar echtgenoot (‘jou’) op haar manier blijvend trouw zal zijn of onvoorwaardelijk blijft liefhebben. Er is ondubbelzinnig sprake van ‘diepte waarmee ik jou liefhebbend / liefheb’. ‘Diepte’ – zonder bepaald lidwoord – suggereert dat haar

liefde grenzeloos en onbepaalbaar is. Bovendien is het *nét* die liefde die Richard de kans biedt ‘sleur en slijtage’ te ‘ontstijgen’. Is dat hetzelfde als overstijgen? Ik voel er veel voor ‘sleur en slijtage’ te lezen als een pejoratieve omschrijving van – of vingerwijzing naar – het burgerlijke of victoriaanse huwelijksleven waaraan Silvia en Richard zich overgaven tot *nét* voor haar onaangekondigde, quasi accidentele gedaanteverwisseling. Dat ze die rituele ‘sleur’ hebben kunnen ‘ontstijgen’, heeft de ik-figuur bewogen tot dit korte loflied op de liefde. Met dank aan de altijd weer op zuinigheid en, als het even kan, lidwoordloosheid ingestelde gouden pen van Judith Herzberg.³

NOTEN

1 Margriet Prinssen, ‘Een gruwelijk mooi sprookje’, in: *Theaterkrant*, 26 september 2021, geciteerd naar <https://www.theaterkrant.nl/recensie/vrouw-of-vos/ulrike-quade-company-judith-herzberg/>.

2 Zie o.a. Yvan De Maesschalck, ‘Een wanhopige schreeuw die iedereen in de buurt hoorde’. Over *Vrouw en vos* van David Garnett, in: *Tiecelijn 21. Jaarboek 11 van het Reynaertgenootschap*, 31 (2018), p. 120-129, ook raadpleegbaar op: https://www.dbnl.org/tekst/_tie002201801_01/_tie002201801_01_0009.php.

3 Met dank aan Ineke Riem, die me in een e-mail van 4 november 2022 het volgende berichtje toestuurd: ‘Toevallig las ik vandaag in de nieuwe bundel van Judith Herzberg een gedicht over de ‘vosvrouw’ – voor jullie volgende jaarboek?’.